

УДК 332.14(477.41)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ НА ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мірзосва Т.В., Нам'ясенко Ю.О.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджено сучасний стан трудових ресурсів і розміщення населення на території Київської області. Проаналізовано промисловий і сільськогосподарський потенціал регіону. Визначені провідні підприємства області. Приділено увагу транспортній інфраструктурі, що забезпечує ефективний розвиток і функціонування продуктивних сил. Висвітлено основні проблеми промислового сектору регіону в умовах сьогодення. Окреслено окремі напрямки розвитку та розміщення продуктивних сил на території Київської області.

Ключові слова: Київська область, продуктивні сили, трудові ресурси, сільськогосподарське виробництво, промисловість.

Постановка проблеми. Київська область є однією з найбільших і економічно розвинутих областей України, вона входить у десятку найбільш індустріально розвинутих областей України. Вигідне економіко-географічне положення області та значний вплив м. Києва сприяє її швидкому економічному розвитку. Київська область сформована навколо столиці України й тому має перевагу в транспортно-географічному положенні, так як до Києва сходяться магістралі всіх видів транспорту, зв'язуючи при цьому область з усіма частинами України та іншими країнами. Розміщення й розвиток продуктивних сил на території Київської області визначає як розвиток конкретного регіону, так і певною мірою всієї держави. В зв'язку з цим виникає необхідність постійного й прискіпливого вивчення даного питання в цілому та окремих його аспектів. А саме таких складових продуктивних сил як трудові ресурси та засоби виробництва, представлених аграрною та промисловою сферами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування теоретичних засад і прикладних рекомендацій щодо питання розвитку й розміщення продуктивних сил загалом здійснили такі науковці, як Клиновий Д.В., Пепа Т.В., Дорогунцов С.І., Данилишин Б.М., Іщук С.І., Лишценко В.І., Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П., Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і економіку регіонів України досліджували в своїх наукових працях Жук М.В., Круль В.П., Заблоцький Б.Ф. та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість наукових праць щодо розвитку й розміщення продуктивних сил, наразі необхідним є вивчення даного питання безпосередньо в контексті Київської області. Враховуючи, що даний регіон є визначальним для розвитку економіки держави, що на його території знаходиться столиця України м. Київ, то питання розвитку й розміщення його продуктивних сил в умовах сьогодення потребує поглибленого вивчення. Недостатня розробленість і практична значимість зазначених вище питань обумовили вибір теми статті.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити особливості розвитку й розміщення продуктивних сил Київської області на прикладі трудових ресурсів і засобів виробництва в умовах сьогодення для подальшої розробки напрямків їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівнюючи характеристику Київської області із сусідніми регіонами країни можна відмітити, що Київщина є лідером серед областей-сусідів та областей України, що відносяться до одного із Київською областю типу. Наприклад, валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу в 2013 році в Київській області становив 39988 грн, що на 19,5% більше, ніж у середньому по Україні. В той же час основні показники області є суттєво нижчими ніж у столичних Московській області (Російська Федерація) та Мазовецькому воєводстві (Республіка Польща) [2].

Традиційно Київська область має значні трудові ресурси. В 2015 році загальна кількість населення складала – 1729,2 тис осіб, з якого на міське припадає 62,2%, а на сільське 37,8% загальної чисельності населення [1]. Порівняно з 2014 роком (1725,5 тис осіб) чисельність населення зросла, що пояснюється процесами переселення в зв'язку з подіями на Сході країни. Загалом високий рівень міграції населення з інших регіонів країни є традиційною специфічною рисою столичної області.

Якщо порівнювати з 2001 роком (1 827, 9 тис осіб), то кількість населення зменшилась на 5,4%, що пояснюється, перш за все, погіршенням демографічної ситуації в країні. Особливо це стосується сільського населення, серед якого смертність вдвічі перевищує народжуваність. За прогнозами експертів, якщо не зміниться сучасна тенденція в сільській місцевості Київської області, то кількість населення і кількість зайнятого населення у 2020 році зменшиться порівняно з 2010 роком відповідно в 1,16 і 2,5 рази [4]. В порівнянні з минулими десятиліттями вже зараз чисельність сільського населення суттєво зменшилась як внаслідок природного руху населення, так і внаслідок зростання рівня урбанізації. Стрімкими темпами зростає рівень внутрішньої еміграції з Київської області до м. Київ. Загалом, міграційний приріст населення фіксується майже в усіх містах та половині районів області. Міграційне скорочення спостерігалось у десяти районах, містах Фастів та Обухівській міськраді. Тому можна стверджувати, що така складова продуктивних сил регіону як трудові ресурси наразі зазнає значних змін.

Вкрай неоднорідним є розміщення населення по території області, що є наслідком впливу двох чинників: наявність м. Києва, що не входить

до складу області та наслідків аварії на Чорнобильській АЕС 1986 року, що призвели до обезлюднення північної частини регіону. У найближчих до міста Києва районах – Бориспільському, Броварському, Васильківському, Вишгородському, Києво-Святошинському та Обухівському, які складають близько чверті території області (26,3%), проживає майже половина населення області (45,8%), щільність населення тут складає 106,9 людини на 1 кв. км. й на цій території виробляється близько половини ВРП Київщини В той же час на півночі області, зокрема, в Поліському та Іванівському районах, на площі, що становить 17,4% території, мешкає 2,1% населення, щільність – 7,4 [2].

Чисельність економічно-активного населення Київської області в 2015 році складала 795,5 тис осіб, з яких 784,3 тис осіб – люди працездатного віку. З усієї чисельності економічно активного населення до зайнятого населення можна віднести 734,4 тис осіб у віці від 15 до 70 років, з них кількість людей працездатного віку становить 732,2 тис осіб.

На вільні та новостворені робочі місця в 2015 році в області було працевлаштовано 18,3 тис. незайнятих та безробітних осіб, що на 9,9% менше, ніж у 2014 році [1]. Рівень працевлаштування безробітних склав 25,5% (у січні-листопаді 2014 року – 29,9 відсотка).

За рівнем безробіття Київська область займає одне з останніх місць серед інших регіонів України. Тільки 7,7% економічно активного населення віком від 15 до 70 років в 2015 році були безробітними, а для людей працездатного віку цей показник ставив лише на 0,1% більше, а саме 7,8% від загального числа економічно активного населення. Це, звичайно, пояснюється зосередженням засобів виробництва та капіталу в Київській області.

З урахуванням особливостей розміщення продуктивних сил на території області виділяються три господарських райони: Поліський, Київський приміський та Південний лісостеповий.

Київська область є промислово розвиненим регіоном України та займає 7 місце за обсягами реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу. В 2015 році реалізовано промислової продукції у відпускних цінах підприємств на суму 61,3 млрд грн. (у січні-листопаді 2014 року – 43,0 млрд. гривень) [5].

Промисловий потенціал області в 2015 році становили 2750 підприємств, з них 60 відносяться до видобувної промисловості і розроблення кар'єрів, а 2333 займаються переробною діяльністю. Більша половина надходжень до бюджету області забезпечується промисловими підприємствами.

Загальна ж кількість активних підприємств Київської області в 2015 році становила 31534 од., які забезпечили обсяг реалізованої продукції на суму 258703,6 млн грн. Основна частина активних підприємств відносяться до малого класу – їх кількість становила 16868 (це 94,4% від загальної кількості); 960 – підприємства середнього класу й тільки 45 підприємств із усієї кількості є великими. Наведені цифри свідчать про суттєвий розвиток малого бізнесу в Київській області.

Основне спрямування важкої промисловості столичного регіону – це машинобудівна та мета-

лообробна галузі, що випускають хімічне устаткування, машини для тваринництва, екскаватори, меліоративну техніку, технологічне устаткування для підприємств торгівлі, а також товари побутового призначення. Далеко за межами України відомий товаровиробник шин ЗАТ «Росава», виробники екскаваторів – ВАТ «Борекс», автобусів – ЗАТ «Бориспільський автозавод», скловиробів – ВАТ «Гостомельський склозавод», азбестотехнічних виробів – ВАТ «Трібо» та ряд інших провідних підприємств області [3].

Серед основних підприємств хімічної промисловості – Білоцерківське виробниче об'єднання шин і гумоазбестових виробів, Броварський завод пластмас. Загальнодержавне значення мають такі провідні підприємства, як Трипільська ТЕС, Казенний завод порошкової металургії (м. Бровари), найбільший в Європі ВАТ «Київський картонно-паперовий комбінат» (м. Обухів).

Легка промисловість Київської області досить розвинена й представлена, в основному, такими галузями, як трикотажна, шкіряна, швейна, льнообробна. До основних центрів легкої промисловості відносяться наразі такі міста як Біла Церква, Переяслав-Хмельницький, Фастів, Бровари, Васильків.

Досить розвиненими є будівельна та деревообробна промисловість. Найвні заводи по виробництву залізобетонних виробів і цегли, які знаходяться в містах: Біла Церква, Березань, Бровари, Вишгород; завод обробки граніту в місті Буча.

На території області виділяють Київський і Білоцерківський промислові вузли. Київський промисловий вузол характеризується високою комплексністю та територіальними взаємозв'язками з іншими районами й центрами, спеціалізується на не матеріаломісткому машинобудуванні, легкій промисловості та будівельній індустрії. До основних промислових центрів належать такі міста: Бровари, Фастів, Васильків, Вишневе, Ірпінь, Обухів. Основний розвиток і приріст промислового виробництва Київської області в останні роки здійснюється за рахунок харчової, целюлозно-паперової промисловості, а також машинобудування.

Білоцерківський промисловий вузол є моноцентричним утворенням, яке сформоване навколо м. Біла Церква. До складу даного промислового вузла, в основному, входять поселення, які розташовані близько до центра тяжіння – міста Біла Церква. Вузол характеризується вигідним положенням відносно Києва, а також промислових центрів Придніпров'я. До основних галузей відносяться хімічна та харчова промисловість, а також машинобудування. Машинобудування спеціалізується на виробництві електроприладів і сільськогосподарської техніки. Також поширені деревообробні та будівельні підприємства.

Київщина – провідна агропромислова область України. Сприятливі кліматичні умови та родючі землі Київської області, основна частина яких – чорноземи, сприяють розвитку сільського господарства. Загальний земельний фонд Київщини в 2015 році становив 2895,7 тис га (4,4% площі земельних угідь України), площа сільськогосподарських угідь 1668,7 тис га (або 57,6% загальної площі земель, що свідчить про екстенсивний розвиток сільського господарства), на ріллі припадає 1356,1 тис га, багаторічні насадження за-

ймають 48 тис га і для природних кормових угідь виділено 252,2 тис га. На початок 2015 року кількість сільськогосподарських підприємств у столичному регіоні становила 2239 одиниць. Аграрні підприємства області представлені як крупними агрохолдингами (Миронівський Хлібопродукт, ТАКО, Світанок, Агро Інвест Україна тощо), так і мережею середніх і дрібних фермерських підприємств. Принциповою відмінністю аграрної сфери Київської області від інших областей є те, що в даному регіоні частка господарств населення у сільськогосподарському виробництві є відносно незначною. В 2015 році обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств зменшився відносно 2014 року на 10,3% і склав 12969,3 млн. гривень (по Україні – 6 місце) [5]. Обсяг виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на одну особу в 2015 році складає 7508 гривень (по Україні – 10 місце).

Додатковим стимулом для розвитку сільськогосподарського виробництва в Київській області є наявність в межах області такого міста як Київ, який можна назвати найбільшим ринком продовольства в Україні. Роль аграрного виробництва в структурі економіки області є важливою й тому, що без Києва Київська область є однією з найменш урбанізованих областей країни. Загальний обсяг реалізованої сільськогосподарськими підприємствами власно виробленої продукції за січень-листопад 2015 р. порівняно з відповідним періодом 2014 р. збільшився у 1,6 раза, у т.ч. продукції рослинництва – у 1,8 раза, продукції тваринництва – на 36,9% [5].

За рівнем продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах Київська область входить в десятку найкращих [6]

Основними сільськогосподарськими культурами є: зернові, цукрові буряки, льон, картопля, овочі, плоди, ягоди та кормові буряки. Станом на 1 листопада 2015 року зернових і зернобобових культур було зібрано 24457,0 тис ц (87,5% до відповідної дати 2014 року), цукрових буряків 6270,4 тис ц (63,8%); картоплі 14316,0 тис ц (79,8%); насіння соняшнику 2877,9 тис ц (94,7%); овочів відкритого ґрунту 4683,5 тис ц (90,2%). Середня ціна реалізації для зернових і зернобобових культур становила 2764 грн за тону. Загалом, починаючи з 2000 року галузь рослинництва Київської області демонструвала стійкі темпи зростання. Наприклад, обсяги виробництва зернових і зернобобових культур в період 2000-2014 рр. збільшилися у 2,4 р, насіння соняшнику – в 12 р, овочів – майже в 2 р. [1].

Потрібно зазначити, що в порівнянні з іншими регіонами Київська область займає передові місця в кількості виробленої продукції рослинництва та рівні середньостатистичних цін.

За розвитком тваринництва Київська область не поступається іншим регіонам України, а за деякими показниками іноді випереджає їх. Київщина має потужну селекційну базу, науково технічне забезпечення, що виражається в наявності великої кількості спеціалізованих інститутів, а також великий досвід інтенсивного ведення тваринництва. Основу продукції тваринництва складають: велика рогата худоба молочних і м'ясних порід, свині, птиці та вівці. В 2015 році молока було вироблено 446,3 тис т (95,6% до 2014 р.);

яєць 2742,5 млн шт. (101,1% до 2014 р.) і м'яса (у живій вазі) 292,3 тис т. (94,2% до 2014 р.). Середні ціни реалізації для худоби та птиці (у живій вазі) становила 20141,3 грн за тону; 4382,9 грн за тону для молока та молочних продуктів і 1146 грн за тону для яєць.

Виробництво м'яса (у живій вазі) та молока в 2015 році зменшилось на 5,8% та 4,4% відповідно до минулого року. Проте таке становище характерне для більшості областей України, і може бути пояснене як наслідок підвищення цін на корми та інші складові виробничої собівартості по всій території України. Не дивлячись на те, що Київська область в 2015 році має від'ємні прирости надою молока, за сумарною кількістю надою молока вона займає далеко не останні місця.

Заслугує на увагу позитивна динаміка збільшення продуктивності курей несучок в сільгосп-підприємствах. За 2015 рік кількість вироблених яєць становить 2742,5 млн шт., що є найвищим показником серед усіх областей нашої держави.

Однією з основних ланок агропромислового комплексу є переробні заводи, основними сучасними завданнями яких є перехід на нові стандарти якості, які базуються на таких міжнародних стандартах, як: Міжнародний стандарт серії ISO 9001 «Система управління якістю» та система безпеки продуктів харчування ХАССП, стандарти ISO 22000.

Лідерами молокопереробної галузі в області є: ВАТ «Галактон», ВАТ «Яготинський маслозавод». М'ясопереробну промисловість очолюють: ЗАТ «М'ясопереробний завод» (м. Вишневе), ТОВ «Поліс» (м. Біла Церква), ЗАТ «Аграрник» (м. Біла Церква), ТОВ «Індекс» (м. Яготин). Спиртову галузь Київщини представляють: Червонослобідський, Стадницький, Трипільський і Тхорівський заводи. Вироблена аграрна продукція реалізується не лише в Україні, а і за її межами, майже в 40 країнах світу.

Ефективне розміщення та розвиток продуктивних сил будь-якого регіону неможливі без наявності транспортної інфраструктури. Основними видами транспорту Київської області є: автотранспорт, залізниця, авіація, річковий транспорт, а також трубопровідний транспорт.

Київська область та м. Київ є регіонами країни у яких найвищий показник відсотку протяжності автомобільних доріг з твердим покриттям по всій країні. У Київській області цей показник є на рівні 96%. По території області проходять автомагістралі міжнародного значення: Львів – Харків, Львів – Москва, Санкт-Петербург – Одеса та інші. До основних проблем автотранспортної підсистеми Київської області відноситься, по-перше, незадовільна якість асфальтного покриття автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям і, по-друге, відсутність необхідної кількості розв'язок, які б надали змогу збільшити пропускну здатність на дорогах Київської області. Річковий транспорт існує завдяки таким річкам, як Дніпро, Десна, Прип'ять, які протікають по території області. Область має залізничне сполучення з усіма регіонами України та країнами СНД. Через її територію проходять міжнародні експреси в усі держави Східної Європи.

Аеропорт міжнародного класу «Бориспіль» – повітряні ворота України. Він співпрацює з більш

як 30 авіакомпаніями світу. Крім цього потрібно зазначити, що на території Київської області існує велика кількість малих приватних злітно-посадкових смуг. Авіаційним транспортом області щорічно відправляється близько 2 000 тис пасажирів, 1 200 т пошти і 7 600 т вантажу.

Основні проблеми промислового комплексу Київської області подібні до проблем в інших регіонах: – висока зношеність основних виробничих фондів в промисловості, тенденція до випереджаючого вибуття основних засобів над їх надходженням; – висока енергоємність продукції промисловості (зокрема, підприємств металургії та оброблення металу, машинобудування, виробництва скловиробів та будівельних матеріалів), яка негативно впливає на конкурентоспроможність товарів; – залежність промислових підприємств від кон'юнктури зовнішнього ринку (у харчовій, целюлозно-паперовій, хімічній та нафтохімічній промисловості); – значна насиченість внутрішнього ринку товарами легкої промисловості, які завозяться за заниженою митною вартістю, та контрабандними товарами, що ставить в нерівні та невідповідні умови товаровиробників області.

Крім зазначених проблем негативно впливають на розвиток промисловості наступні чинники: – зростання цін на сировину й матеріали, що призводить до підвищення собівартості продукції та зниження її конкурентоспроможності; – закриття на значний період часу ринків збуту продукції у Російській Федерації; – постійна нестача обігових коштів у зв'язку з поширенням торговельними підприємствами практики відстрочення розрахунків за придбаний товар; –

економічно невідповідні умови реалізації товару через великі торговельні мережі, які поступово займають домінуючі позиції на ринку продовольчих і непродовольчих товарів.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Як свідчить викладений матеріал, розвиток продуктивних сил на території Київської області в 2015 році відбувався доволі нерівномірно в розрізі його основних складових – трудових ресурсів і засобів виробництва. Якщо промислова сфера продемонструвала підйом, то розвиток аграрної сфери й ситуація з трудовими ресурсами характеризувалися деяким спадом. Загалом розвиток і розміщення продуктивних сил на території Київської області в умовах сьогодення супроводжується низкою проблем, значна частина яких повинна вирішуватись як на рівні області, так і на рівні держави, так як проблеми носять загальнодержавний характер.

В плані розвитку промисловості та аграрної сфери на сучасному етапі необхідним є підвищення конкурентоспроможності продукції промисловості на внутрішньому й зовнішньому ринках, фінансова стабілізація, що може бути досягнута тільки з підвищенням ефективності використання бюджетних важелів. Необхідною є реалізація соціальних завдань, а саме збільшення робочих місць та підвищення зайнятості населення на місцях.

Крім того, розвиток і розміщення продуктивних сил Київської області потрібно планувати так, щоб подолати міжрегіональний дисбаланс, який нині є між північними й південними територіями області. В перспективі саме цим питанням планується приділити увагу.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Загальна характеристика області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: koda.gov.ua/files/com.../82/.../Proekt_SEA.doc
3. Каталог підприємств України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yellow.com.ua>
4. Порівняльний кореляційно-регресійний аналіз зміни кількості сільськогосподарської техніки та сільського населення Київської області за період 2000-2011 років. Непочатенко А. В., Непочатенко В. А., Розумнюк В. Т., Шевченко Р. Л., Непочатенко І. А., Непочатенко А. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>
5. Офіційний веб-сайт Київської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyiv-obl.gov.ua>
6. Сільське господарство Київської області: стан та перспективи. Короткий огляд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.csi.org.ua/www/.../sil_gos_23_04_14.doc

Мирзоева Т.В., Намясенко Ю.А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ И РАЗМЕЩЕНИЯ ПРОДУКТИВНЫХ СИЛ НА ТЕРРИТОРИИ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

Исследовано современное состояние трудовых ресурсов и размещения населения на территории Киевской области. Проанализирован промышленный и сельскохозяйственный потенциал региона. Определены ведущие предприятия области. Уделено внимание транспортной инфраструктуре, которая обеспечивает эффективное развитие и функционирование продуктивных сил. Освещены основные проблемы промышленного сектора региона в современных условиях. Очерчены отдельные направления развития и размещения продуктивных сил на территории Киевской области.

Ключевые слова: Киевская область, продуктивные силы, трудовые ресурсы, сельскохозяйственное производство, промышленность.

Mirzoeva T.V., Namysenko Y.O.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

SEPARATE ASPECTS OF DEVELOPMENT AND PLACING OF PRODUCTIVE FORCES ON TERRITORY OF THE KYIV AREA

Summary

The modern state of labour resources and placing of population is investigational on territory of the Kyiv area. Industrial and agricultural potential of region is analysed. Certain leading enterprises of area. Paid attention to a transport infrastructure that provides effective development and functioning of productive forces. The basic problems of industrial to the sector region are reflected in the conditions of present time. Separate directions of development and placing of productive forces are outlined on territory of the Kyiv area.

Keywords: Kyiv area, productive forces, labour resources, agricultural production, industry.